

Om privatlivets fred og allmennhetens ferdsel i strandsona: spenninger og muligheter.

Margrete Skår - NINA Norsk institutt for naturforskning
 Odd Inge Vistad - NINA Norsk institutt for naturforskning
 Line C. Wold - NINA Norsk institutt for naturforskning

Strandsona i Norge er mange steder blitt et svært fortettet landskap der privat eiendomsrett og hensyn til privatlivets fred må gå sammen med allmennhetens bruk, og konfliktnivået kan være høyt. Denne artikkelen undersøker hvordan ulike brukergrupper forholder seg til begge disse interessene: privatlivets fred og allmennhetens ferdsel, basert på en studie fra Saltnes i Østfold.

English summary:

The right to privacy and the common right of access along the Norwegian shoreline: tensions and possibilities

This article investigate how different groups in their practice deal with two conflicting interests on the Norwegian shoreline; the right to privacy and the public right of access to the areas. Based on the concept of cultural models from the field of cognitive anthropology the article contributes with knowledge on why different attitudes and behaviours are represented in an area often characterized of conflicts due to conflicting interests. The analysis of cultural models shows that users of the shoreline in their practice often find themselves between the two extremes on the axis between protection of privacy and the public right of access. By focusing on this intermediate position, the article points out some measures that might improve the relation between different users instead of escalating conflicts. Physical measures to guide public use, communication between the users and regulations that clarifies possibilities for public use, are initiatives focused by the participants in the study.

Keywords: privacy concerns, public right of access, coast line, cultural models

Innledning

Muligheter og rettigheter til å ferdes fritt i utmark er noe vi er stolte av i Norge. Men når det gjelder muligheter til å ferdes fritt i strandsona er denne på mange måter dårligere og mer uavklart, også sammenlignet med Europa ellers. Dette til tross for et økende fokus på allmennhetens rett til rekreasjon og friluftsliv i strandsona både i offentlig forvaltning, politiske dokumenter og i media. Balansegangen mellom vern om privat eiendom og befolkningens adgang til kystområdene har i dag høy prioritet hos lovgiverne i både Europa og USA (Reusch, 2010a). Et eksempel er den nye "Marine and Coastal Access Act" i England som åpner for friluftsliv på privateide arealer langs strandlinja (www.legislation.gov.uk).

Utfordringer i norsk strandsoner er ikke av ny dato og var mye av bakgrunnen for at vi fikk Friluftsløven i 1957 (Jensen & Hole, 1958). Privat eiendomsrett i strandsona kombinert med en mangelfull offentlig oppfølging av forbudet mot bygging i 100-metersbeltet, har gjort at store deler av kystlinjen vår nå er preget av utbygging. Dette gjelder spesielt langs Oslofjorden og Sørlandskysten. I kommunene langs Oslofjorden (fra Telemark til svenskegrensa) ligger 52 % av strandsona innenfor en omkrets av 50 meter eller mindre fra en bygning (SSB, 2011). I tillegg kommer strandsoner som er utilgjengelig pga. veg, jernbane og topografi. Slike forhold medfører utfordringer når en skal sikre allmennhetens tilgang til strandsona, samtidig som også grunneierens rettigheter knyttet til opprettholdelse av privatlivets fred skal ivaretas. Strandsona i Norge er mange steder blitt et svært fortettet landskap der privat eiendomsrett og opprettholdelse av privatlivets fred skal gå sammen med allmennhetens bruk, og konfliktnivået kan være høyt.

Plan- og bygningsloven, supplert av naturmangfoldlovens vernebestemmelser og friluftsløven, utgjør det offentliges hjemmelsgrunnlag i arbeid for å sikre allmennhetens rett til ferdsel og friluftsliv. Friluftsløven er viktig fordi den sier noe om hva friluftsfolk har rett til å gjøre. Allemannsretten gir vid mulighet for ferdsel og opphold også i en bebygd strandsoner, men da avgrenset til de områdene som er å anse som utmark. Ved å begrense mulighetene for ferdsel og opphold på innmark og det som anses som "like med innmark", verner friluftsløven om privatlivets fred for grunneiere og brukere. Utøvelse av allemannsretten er også knyttet til hvorvidt den er til utilbørlig fortrengsel eller ulempe for andre. For den vanlige bruker av strandsona er forskjellen mellom innmark og utmark abstrakt og diffus (Reusch 2010b). Det betyr at forståelsen av hvor det er lovlig eller ulovlig å ferdes nødvendigvis

også må bli uklar. Vi har ønsket å studere hvordan ulike brukere av strandsona, både grunneiere og besøkende, forholder seg til dette i praksis. For å kunne dempe konfliktnivået mellom ulike brukerinteresser og heller bedre samspeilet mellom dem, trengs kunnskap om hva som er bakgrunnen for brukernes holdninger og atferd (D'Andrade & Strauss, 1992). Vi vil i denne artikkelen belyse ulike kulturelle forståelser av to viktige interesser i strandsona, privatlivets fred og allmennhetens ferdsel. Problemstillingene er:

- Hvilke holdninger har ulike brukere til vern om privatlivets fred og utøvelse av allemannsretten?
- Hvilke forhold har betydning for brukernes holdninger og deres bruk av strandsona?
- Hvordan kan det være mulig å bedre samkvemmet mellom ulike brukergrupper i en strandsone som er sterkt bebygd?

Basert på en studie fra Saltnes i Østfold tar vi utgangspunkt i disse tre brukergruppene; hytteeiere/brukere og fastboende med strandeieendom, hytteeiere/brukere og fastboende uten strandeieendom og campinggjester. Befolkningen som helhet, i tillegg til dagsbesøkende er grupper som belyses i andre publikasjoner i studien (se bl.a. Wold m.fl. in prep.). Artikkelen baserer seg i hovedsak på kvalitative intervjuer gjennomført i selve strandsona på Saltnes, noe som gir konkret og dyptgående kunnskap om de ulike brukernes erfaringer og holdninger. Analysen støtter seg også på kvantitative spørreundersøkelser gjennomført i studieområdet (Wold m.fl. in prep.).

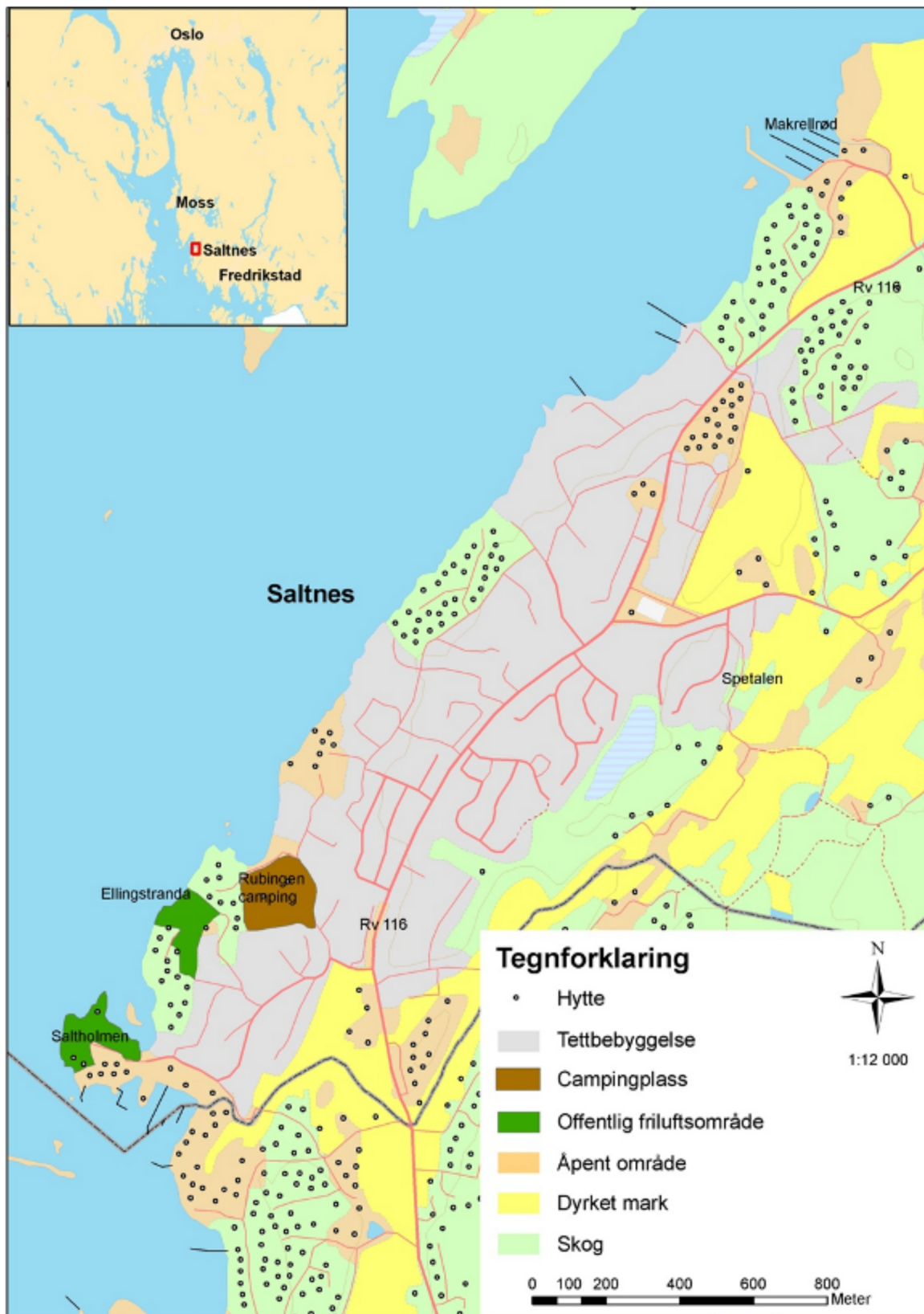
Ulike kulturforståelser av strandsona

Vi ønsker altså å belyse ulike kulturelle forståelser av de to interessene privatlivets fred og allmennhetens ferdsel, med utgangspunkt i de tre ovennevnte gruppene. Dette er grupper med og uten private eiendommer i strandsona på Saltnes, og som det derfor er nærliggende å tro også har ulike holdninger til vern om privatlivets fred og allmennhetens ferdsel. Samtidig som vi ser det funksjonelt å definere noen brukere som eiendomsbesittere og andre blant allmennheten, er det slik at alle av og til representerer allmennheten, for eksempel når en hytteeier ønsker eller har behov for å bevege seg over naboeiendommen.

En måte å belyse kulturforståelser på er å bruke kulturelle modeller forankret i kognitiv antropologi (Quinn & Holland, 1987; D'Andrade & Strauss, 1992; D'Andrade, 1995; Shore, 1996; Rysst 2003; Vike, 2011). Rysst (2003) tar utgangspunkt i kulturbegrepet i sin forståelse av kulturelle modeller, og vektlegger dette som et sett av kunnskapssystemer, eller mer presist som ikke-tilfeldige kulturelle modeller forankret både i kropp, sinn og det levde materielle livet, samt knyttet til maktrelasjoner. En mye brukt definisjon av kulturelle modeller er hentet fra Quinn & Holland (1987, side 4) som sier at *"Kulturelle modeller er forutsatte, tatt-for-gitt modeller av verden som i stor grad er delte (men ikke nødvendigvis gjensidig utelukkende i forhold til andre, alternative modeller) av medlemmer av et samfunn og som spiller en stor rolle i deres forståelse av verden og deres atferd"*. Quinn & Holland er opptatt av kulturelle modeller som kulturelt konstituerte forståelser av den sosiale verden og at kognitive skjema er påvirket av maktrelasjoner, i det at noen modeller er tydelige og dominerende, andre skjulte og knapt diskuterte. Denne tilnærmingen er i tråd med Roy D'Andrade's syn på kulturell modell som et kognitivt skjema som deles intersubjektivt av en gruppe mennesker (1992). Kulturelle modeller kan ses på som en måte vårt kognitive apparat filtrerer, organiserer og tilgjengeliggjør en ekstrem kompleks og sammensatt verden på, både fysisk og sosialt. Det gjør det mulig å forenkle, bruke og kommunisere i forhold til kontekstuelle behov (Vike 2011). Når vi står ovenfor en gitt situasjon, handler vi som regel uten å tenke gjennom beveggrunnen for dette, men ubevisst bruker vi en eksisterende modell eller manuskript for handling, eventuelt en kombinasjon av flere modeller.

Kulturelle modeller handler også mye om vårt forhold til "den andre", hva vi tror forventes av vår atferd og hvordan vi forventer at andres atferd skal være. Slike forventninger baserer seg på en slags konsultering av kulturelle modeller. Disse fortolkningene utgjør basisen for forventninger i forhold til hva som er akseptabel atferd, i vårt tilfelle knyttet til bruk av strandsona. Thompson (2007) benytter kulturelle modeller til å forstå konflikter i strandsona. Han mener at for å kunne utøve privat eiendomsrett med lav eller ingen sosial konflikt, må det være tilstrekkelig delte forventninger til atferd mellom brukerne. Hvis de kulturelle forståelsene enten er mangelfulle, ikke deles mellom de ulike aktørene, eller står i motsetning til hverandre, så vil det oppstå konflikt. Thompson mener at alle disse utfordringene er til stede i strandsona i høyere grad enn ellers. For å dempe konfliktnivået trengs en forståelse av de ulike kulturelle modellene som ligger til grunn for ulike holdninger til atferd (Thompson, 2007). Et viktig trekk ved mennesket er vår evne til omstilling og konteksttilpasning. Det medfører at vi bruker kulturelle modeller praktisk i en situasjon ved å handle automatisk og uten bevisst tankevirksomhet og vurdering, samtidig som vi ofte har mulighet til å vri på tilvante mønstre hvis vi har grunner til det (Vike, 2011). Kulturelle modeller forankres i kropp og sinn gjennom kroppslige erfaringer og refleksjoner. Gjennom en dynamisk og erfaringsbasert tilnærming til begrepet kan en åpne for å studere kulturelle forståelser av strandsona med utgangspunkt i brukernes erfaringer, med muligheter for å fokusere på endring av tilvante tankemønstre og motivasjon for handling.

Om Saltnes og metode i studien

Figur 1. Kart over studieområdet Saltnes, Råde kommune. Copyright gjennom Norge Digitalt.

Saltnes ligger i den sørlige delen av Råde kommune i Østfold fylke (se Figur 1). Studieområdet strekker seg fra og med Saltholmen i sørøst til Makrellrød i nordvest (se Figur 1) og kan beskrives som en sterkt bebygd strandsona. Saltnes har i grove trekk utviklet seg fra å være et spredt bebyggd jordbrukssamfunn med fiske, saltutvinning og annen havbruk som viktige binæringer, til å bli et attraktivt tettsted med 2300 innbyggere. Det har vært en betydelig utbyggings- og befolkningsvekst på Saltnes fra 1970-tallet og fram til i dag, der flere større boligfelt og hyttefelt er etablert nær 100-metersbeltet. Selve strandsona på Saltnes er også i stor grad bebygd, først og fremst av hytter, men også helårsboliger. Utbyggingen av strandsona skjedde hovedsakelig i perioden 1930 - 1950, gjennom fradeling av tomter. Det er to offentlige friluftsområder på Saltnes; Saltholmen som lenge har vært et viktig utfartsområde i regionen, og Ellingsstranda som ble regulert til friområde for få år siden. Kyststien ble etablert i 2007 og er en merket turveg som i hovedsak går bak selve strandsona, delvis på veg og med noen avstikkere ned mot sjøen. På Saltnes ligger også Rubingen camping. Der er det ca. 130 vogner, og svært mange av disse har eiere som regnes som faste gjester.

Som ellers langs kysten har det på Saltnes tradisjonelt vært mange ferdselsårer ned til strandområdene, som gjerne har snodd seg gjennom og langs bebyggelse eller dyrket mark. Disse ferdselsårene har gått ned til egne brygger og viktige steder for ulike typer næringsvirksomhet, sosiale møteplasser m.m. Utbygging, gjengroing og avkorting av gamle ferdselsårer har bidratt til å redusere ferdselstilgangen til strandsona langs kysten generelt (Direktoratet for naturforvaltning, 2000). I følge en stedsanalyse utført av Hindhamar AS (2005) er det relativt få kontaktpunkter med sjøen på Saltnes, siden mye av strandsona er privatisert gjennom utbygging av hytter og boliger. I takt med utviklingen av fritidssamfunnet har strandsona fått økt popularitet som arena for rekreasjon og friluftsliv, inkludert det å gå langs strandlinjen. Antallet potensielle brukere av strandsona på Saltnes har altså økt, samtidig som utbygging og fortetting har begrenset ferdselstilgangen. Det foreligger ikke tellinger av antall brukere av strandsona på Saltnes, men informantenes egne vurderinger tilsier at antall personer som går langs strandlinja er "ganske få" og at ferdselen er relativt sporadisk.

En sterk motivasjon for å velge Saltnes som studieområde var at vi på dette avgrensede området finner de mest relevante brukergrupper i strandsona representert: fastboende, hytteeiere- og brukere, campinggjester og dagsbesøkende. Gjennom å studere Saltnes er det mulig å studere de ulike brukergruppens ståsteder og holdninger til strandsoneproblematikk, men ikke minst kan studien også belyse samkvemmet mellom disse brukergruppene. En annen motivasjon for valg av studieområde var at det på Saltnes er gjennomført flere offentlige prosjekter og planarbeider som angår

strandsonetemaet [Sluttnote 1]. Disse arbeidene gir til sammen et godt grunnlagsmateriale for studien, selv om vår studie er fristilt fra arbeidet med disse.

Artikkelen bygger i all hovedsak på feltarbeid gjennomført på Saltnes sommeren 2010. Det ble gjennomført dybdeintervjuer med 22 fastboende og 16 hytteeiere/brukere. Blant de fastboende hadde 16 tilgang til privat strandeieendom, enten fordi de eide det eller fordi de hadde tilgang til det gjennom familie. Seks av de fastboende bodde bakenfor strandsona uten slik tilgang. I tillegg ble fem campinggjester og eierne av en campingplass intervjuet. 15 av intervjuene ble gjennomført som "walking interviews" i strandsona. Dette var svært nyttig for å kunne kartlegge og reflektere over hvordan tilgang til konkrete steder ble oppfattet. Resten av intervjuene ble av praktiske årsaker gjennomført på eiendommene til de som ble intervjuet.

7 av intervjuene var fellesintervjuer med ektepar eller andre familieforbindelser, resten var individuelle intervjuer. 19 av intervjuene ble gjennomført av to forskere, resten av en av forskerne. De bar alle preg av en åpen samtale for å få fram individuelle erfaringer. Temaer som var felles for alle intervjuene gjaldt egen og andres bruk av strandsona, synspunkter på ferdselstilgang til strandsona, hva som oppleves som private sfærer i strandsona, når de som eier hus eller hytte føler seg forstyrret, når de besøkende føler de forstyrres, kjennskap til og synspunkter på lovverk og synspunkter på tilrettelegging for ferdsel og forvaltning av strandsona.

Studien, som er finansiert av Norges Forskningsråd (Program Miljø 2015) omfatter også kvantitative spørreundersøkelser blant fastboende, hyttefolk, dagsbesøkende og campinggjester på Rubingen Camping (Wold m.fl. in prep.). Disse undersøkelsene supplerer de kvalitative dataene.

Figur 2. Utsnitt fra strandsona på Saltnes. (Bilde fra Hindhamar AS, Landskapsarkitekter MNLA 2005: Stedsanalyse Saltnesområdet, Råde kommune).

Innmark i strandsona – hustomt i friluftsløven

For å skille innmark fra utmark i en bebygd strandsona er "hustomt" den mest relevante innmarks-kategorien å ta i bruk fra friluftsløven [Sluttnote 2]. I friluftsløven er innmark og utmark autonome begreper, og tomtebegrepene i andre lover vil derfor ikke være avgjørende for tolkning av friluftsløven (Reusch, 2010b). Ifølge rundskriv til Friluftsløven (Miljøverndepartementet 2007, T-3/07) er hustomt arealer omkring boliger og hytter som skal dekke vanlige behov for og krav på beskyttelse av privatlivets fred. Det er ingen arealgrense for hva som regnes for å være en hustomt, dette skal avklares ut fra en konkret og samlet vurdering av relevante forhold i det enkelte tilfellet, som terrengforhold, arrondering og tomtens plassering. I nevnte rundskriv heter det likevel at hustomt som innmark utgjør minst ett dekar, basert på tre høyesterettsdommer [Sluttnote 3] og andre offentlige uttalelser som har betydning for vurderingen. Dette gir ofte en avstand på 10-15 meter rundt vanlig bebyggelse heter det, men vil ellers variere etter terrengforhold osv. Dersom det oppstår tvil om

hustomtens avgrensning, kan en i følge frilufslovens § 20 a innhente uttalelse fra kommunen.

For å avveie ulike interesser mot hverandre er grunnpilaren i frilufsloven fortsatt en avgrensning av innmarksarealer mot utmarksarealer. I strandsona er grunneiers interesser for å beskytte privatlivets fred derfor avhengig av en rimelig forståelse av hva som er nødvendig *areal* rundt boligen for å oppnå dette. I rundskriv T-3/07 heter det at typisk for fritidsboliger i strandsona er noe opparbeiding på åpenbar innmarksdel eller privat sone, som hellegang og trapper, hagepreg, blomsterbed, busker etc. og det vil være utilbørlig å ferdes på slike hustomtarealer også når fritidsboligen er ubebodd. Det poengteres også i rundskrivet at det at i vurderinger av hustomt etter frilufsloven, særlig i strandsona, skal gjøres helhetlige avveininger mellom allemannsretten og beskyttelsen av de mer private soner rundt hus og hytter, uten nødvendigvis å avgrense mot utmarksnatur. Basert på "Hvaler-dommen" fra 2005 (Rt-2005-805, se sluttnote 3) må en i tett bebygde strøk langs kysten akseptere en mindre privat sone/hustomt enn der bebyggelsen er spredt. Det betyr at det er de mer *utmarkspregete* områdene av en eiendom i strandsona som avgrenses fra den private sonen, heller enn å basere avgrensningen på et tradisjonelt skille mellom innmark og utmark. Innmarksdelen av en hustomt skal altså primært avgrenses for å beskytte privatlivets fred, og ikke bero på i hvilken utstrekning en eiendom har et opparbeidet preg (DN 2000, rundskriv T-3/07).

Regelverket angir altså noen *retninger* for å avgrense hustomtene eller private soner i strandsona fra utmarksarealer. Å forholde seg til regelverket i praksis, for eksempel for en gående på Saltnes, innebærer at den enkelte kontinuerlig må foreta vurderinger, både av hva som henholdsvis er innmark og utmark, og om egen ferdsel er til utilbørlig ulempe for grunneier eller andre brukere. På Saltnes er avstanden mellom vannkanten og boligene mange steder svært kort, men arealet er likevel stort nok til at man stort sett kan gå mellom. Men hvorfor gå langs sjøen? Er det ikke nok å reise til et offentlig friområde og oppholde seg der?

Figur 3. To typiske utsnitt fra strandsona på Saltnes. Foto: Odd Inge Vistad.

Om ferdsel og opphold på Saltnes

"Det er i det hele tatt hyggelig å gå langs vannet, jeg skulle gjerne gått mer langs vannet, jeg. ... jeg har alltid likt det. Det å lukte fjæra, lukte vann... det er bedre å gå, ja, bedre å bevege seg og se hva som skjer fremover, se hvordan ting forandrer seg etter hvert. ... det er veldig fint på våren og høsten når det ikke er så mye mennesker ... da slipper jeg å følge med på hvor jeg skal gå, jeg liker å gå for meg selv uten å være obs hele tida om jeg trækker på noen. ... å kunne gå en tur en ettermiddag i uken eller noe når jeg ikke forstyrrer noen, det er helt herlig. Det gir en ekstra ro å være ved vannet". (Fastboende med strandeieendom)

Kvinnen over peker på noen viktige dimensjoner ved det å gå ved vannet, som hun deler med flere. Andre peker på elementer som det å kombinere opplevelsen av vannet med å bevege seg fysisk. Noen synes ikke det er så viktig å gå, det er like viktig å få være ved vannet.

"Å gå langs stranda er som å være med kameraten min, på en måte (...). Og jeg liker både å gå og å sitte ved vannet. ... Havet har automatisk i seg et perspektiv. Horisontlinjen ligger langt der ute, det er selve rommet. Så det å få oppleve den romfølelsen, synes jeg er fint. ... også er det lyset, som varierer. ... jeg tror det er fint for mange å få kunne oppleve å sette seg ned og eie rommet, på en måte. ... ja, det gir perspektiv, også innover. Det er jo snakk om kontemplasjon, litt sjelefred. Det får du ikke av å krangle med folk, altså "!" (Fastboende med strandeieendom)

De som velger å bevege seg langs strandlinja benytter seg (bevisst eller ubevisst) av retten til å ferdes til fots hele året i *utmark* når det skjer hensynsfullt og med tilbørlig varsomhet, nedfelt i friluftslovens § 2. I *innmark* skal en i prinsippet ikke ferdes i strandsona, der *innmarkskategori*en hustomt er arealer omkring boliger og hytter som skal dekke vanlige behov for og krav på beskyttelse av privatlivets fred (Rundskriv T-3/07). I følge Furumoa-dommen (Rt-1998-1164, se sluttnote 3) regner en ferdsel for å være til mindre sjenanse enn opphold. Dette er også i tråd med våre funn, der grunneiere i strandsona uttrykker at de føler seg mer sjenert av at andre enn familie og venner oppholder seg på deres private strand, enn av at folk går forbi huset eller hytta (se også Wold m.fl. in prep.). Mange av informantene oppfatter også at allmennheten har lov til å ferdes mellom hyttene og boligene langs strandsona på Saltnes, men ikke lov til å slå seg ned. I spørreundersøkelsen svarer hele 75 % ja på spørsmålet om de synes de har lovlig rett til å gå tur langs hele strandkanten på Saltnes, mens bare 12 % mener de har lovlig rett til å slå seg ned i strandkanten på andres private grunn (Wold m.fl. in prep.).

Men i en bebygd strandsone kan også ferdsel forbi føles sjenerende. Hytteeieren under synes de gående er så nærmere at de forstyrrer privatlivet, men har vennet seg til at slik må det være. Den holdningen deles av flere.

Hytteeier: *"Råde kommune påstår jo at nedenfor einerbusken er det utmark, det mener ikke vi. Vi har to mål tomt. Men hun mente at da er vi kommet så langt fra huset at da er det utmark. ... Jeg synes jo at her er det privat, men at folk går frem og tilbake sånn... ja det gjør de jo hele tiden."*

Intervjuer: *"Men om dere er ærlige, er det ikke sjenerende også at folk traver forbi her?"*

Hytteeier: *"I utgangspunktet ja. Våre foreldre, ikke sant, de ville sagt definitivt ja. Vi har vennet oss til å bli mer medgjørige, kanskje feilaktig tror vi at loven er sånn, da. Vi har oppfattet loven dit hen at folk skal ikke sperres ute fra strandsona, man har lov til å gå forbi, selv om vi ikke gjør det selv, så har "dem" lov til det, og det kan vi ikke gjøre noe med. Men jeg går stort sett ned til folk som setter seg ned og snakker til de."* (Hytteeiere med strandeieendom).

Hytteeierne over skiller som vi ser mellom ferdselsrett og oppholdsrett, men er blant de få i informantgruppen som knytter dette til skillet mellom *innmark* og *utmark*. Grunneierens noe motvillige aksept av ferdsel tett innpå hytteveggen er i tråd med friluftslovens ferdselsrett i *utmark*, men betinges altså formelt sett av at noe av tomta defineres som *utmark* og ikke som *innmark/hustomt*. Rett til bading, rasting og solbad betinges av at det skjer i *utmark* og i rimelig avstand fra bebodd hus eller hytte, uten å være til *"utilbørlig fortrengsel eller ulempe for andre"* (Friluftslovens § 8 og 9).

Denne mannen, fastboende på Saltnes, er glad i å være nede ved sjøen. Han er verken båtmann eller soltilbeder, men han er glad i å ta seg turen ned til sjøen for å koble av litt, rusle langs stranda og kanskje sette seg ned på en stein innimellom. Av og til har han med seg en avis. Å sette seg ned på en stein ved vannkanten når hytta ligger innenfor synsvidde er kanskje noe midt i mellom ferdsel og opphold?

"Her sånn så spurte jeg en gang, jeg kom fra jobb, det var ei godt voksen dame, så spurte jeg bare høflig om jeg kunne ta en dukkert. Så sa hun nei, fordi hun var her borte. Jeg mener... jeg er vel ikke så veldig til sjenanse om jeg sitter borti en krok for meg sjøl og leser avisa? Jeg er ikke til sjenanse for noen, om folk oppholder seg der? (peker noen timer bort på berget lenger bort). ... Nei jeg hadde skjönt det hvis det hadde vært musikk og skrål og rop og herjing, men at det kommer et menneske eller to tuslendes og setter seg stille og rolig ned, hva er problemet?" (Fastboende uten strandeieendom)

Intervjuer: *"Ja for dette har et sånt ikke-privat uttrykk for deg?"* (vi er på et svaberg foran ei hytte)

"Ja det er jo det når de ikke er der. Hadde fjellet også vært fullt av folk, jeg går ikke innimellom folk her og tar meg til rette. Men når de ikke er her på fjellet, om jeg da går ut i vannet der, går tilbake og setter meg på en stein og leser avisa, så mener jeg at det ikke er til sjenanse for de som holder til her. Men det er så vagt det uttrykket, hva er sjenanse? Er det å se andre mennesker? Min holdning til det er at hvis de synes det er så plagsomt å se andre mennesker, så må de nesten reise tilbake til Oslo. Jeg blir bare tverr..." (Fastboende uten strandeieendom)

I følge regelverket anses som nevnt ferdsel til fots å være til mindre sjenanse for privatlivets fred enn

for eksempel bading, og friluftsløven gir også en mer begrenset adgang til å slå seg ned for å ta en rast (§ 9) enn til ferdsel (§ 2). I høyesterettsdommen fra Mefjorden i Sandefjord (Rt. 2007-12, se sluttnote 3) slår en likevel fast at om det ikke foreligger lovlig tilrettelagt og objektivt konkurrerende bruk, skal det svært mye til før bading kan anses ulovlig. Hvorvidt bading og annet opphold er til utilbørlig fortrenghet eller ulempe må vurderes konkret, ut fra en skjønnsmessig avveining mellom grunneiers og allmennhetens interesser. Sitatet over viser at denne skjønnsmessige vurderingen ikke alltid er lett å gjøre i praksis. Mannen opplever at han ikke sjenerer, mens hytteeieren opplever at oppholdet hans foregår innenfor et område der hun blir forstyrret, altså sin hustomt eller innmark i følge friluftsløven. Ulike kulturelle forståelser av hva som er god atferd i strandsona førte i dette tilfellet til en ubehagelig situasjon for begge parter.

Det gjensidige ubehaget når privatlivets fred forstyrres

"Jeg vet om en slags veg som går ned gjennom hyttefeltet her, men jeg synes det er veldig ubehagelig å gå der selv om jeg vet jeg har lov. Jeg føler at jeg gjør noe galt." (Fastboende uten strandeieendom).

Vi har sett at regelverket knytter ferdsel i strandsona til avgrensning av innmark mot utmark, til ferdsel kontra opphold og til en viss grad til en arealmessig avgrensning av innmark. I en sterkt bebygd strandsona som på Saltnes er avgrensningen mellom innmark og utmark uklar, og den fysiske avstanden mellom den besøkende og grunneier kan være kort. Selv om regelverket hjelper brukerne noe på veg, viser sitatet over at det også er andre mekanismer som trer i kraft når besøkende i strandsona nærmer seg privat eiendom. Spørsmålet om når en sjenerer for mye eller er til utilbørlig fortrenghet eller ulempe for andre finnes det ikke noe klart svar på, noe som ble godt formulert av en kvinnelig fastboende: *"Når blir egentlig nære for nærme?"*

Den fastboende sitert over beskriver møtet med den private sonen som ubehagelig. Det er ikke bare grunneier som føler ubehag ved å bli forstyrret; den besøkende synes også det er ubehagelig å forstyrre. Det samme forholdet mellom ferdsel og opphold gjelder også for de besøkende som for de som eier strandeieendommer; de besøkende føler større ubehag om de skulle slått seg ned på et sted nære en bolig enn om de bare går forbi. Dette gjensidige ubehaget bør ikke være overraskende, men er likevel et viktig utgangspunkt å ta med seg i diskusjoner om rettigheter og plikter i forhold til allemannsretten i strandsona. Knippet av sitater nedenfor skulle illustrere denne tosidigheten i møtet med det som oppfattes som en privat sone.

"Hvis jeg skulle ligge og sole meg i bikini nede ved sjøbua der, og det kommer en gruppe forbi, sånn på fire-fem meter, så blir det altfor nærme for meg. Og de som går sånn langs stranden, føler ikke de på det også? At de faktisk får lov til å gå på annen manns grunn når de spiser middag?" (Fastboende med tilgang til privat strand)

"Flere steder føler du at du ikke kan gå fordi du går gjennom stua deres. Altså fysisk vanskelig samtidig som det er privat." (Fastboende med strandeieendom)

"Nei jeg har aldri gått bortover her. Jeg føler vel at vi er mer av den gamle skolen, at vi ikke vil trenge oss på, selv om vi kjenner navnene veldig godt. Hvorfor skal vi trenge oss på? Når vi kan gå her, og på veiene? Hvorfor skal vi gå langs... Nei, det ligger nok litt i oss, at vi får la de være i fred. Vi behøver ikke å trenge oss på, jeg liker ikke å provosere, vi har det bra her." (Fastboende med strandeieendom)

Allemannsretten er et gratis fellesgode og tuftet på hensynsfull opptreden i forhold til grunneiere, andre brukere og respekt for naturmiljøet. I en veileder fra Direktoratet for naturforvaltning om allemannsretten i strandsona heter det at høflighetsnormene følger med retten, og at dette er særlig viktig på områder nær hus eller hytte (Direktoratet for naturforvaltning, 2001). Mange av våre informanter retter fokuset nettopp mot kommunikasjon eller mangelen på sådan, mellom de som benytter seg av allemannsretten og de som eier eiendommer i strandsona. En informant fortalte hun var svært skeptisk da hun endelig turte å gå over kanten av en plen nær en husvegg for å luften hunden, fordi hun trodde hun var svært uvelkommen. Men etter at hun fikk et vink fra huseieren gjennom kjøkkenvinduet, følte hun seg velkommen til å gå der også ved senere anledninger. På steder hvor de gående må bevege seg tett opptil husene for å komme fram, kan det også oppfattes som ren provokasjon om en person ikke hilser når en går forbi eller spør om å få slå seg ned. Sitatene under illustrerer viktigheten av god oppførsel; det tolkes som respekt for den som bor i strandsona og letter på samkvemmet mellom brukerne.

"Det verste er når de går tvers gjennom tomten uten å si morn engang. Da føler jeg meg forulempa, da!" (Fastboende med strandeieendom)

"For meg gjør det ikke noe om folk går forbi når vi sitter ute, bare de er hyggelige." (Hytteieier med strandeieendom)

"Hvis de spør om å få bade, så sier jeg ja." (Fastboende med strandeieendom)

"Det er ok å gå her når det ikke er folk her, men hvis det var folk, hadde jeg gått et annet sted. Det øyeblikket det er folk så skjer det noe. Da vil jeg i alle fall passe på å si hei og bevege meg fort ut av området." (Fastboende uten strandeieendom)

De besøkende finner ulike strategier for å unngå å sjenerer. Mens noen velger å si hei og evt. slå av en liten prat, velger andre å se ned, gå lettest mulig forbi og lengst mulig bort fra der huset eller huseierne befinner seg. De gående ønsker å vise hensyn, ut fra sin forståelse av hva som er forventet atferd. Men noen av informantene spør seg hvordan de skal klare å vise hensyn når de er nødt til å bevege seg tett opp til hytteveggene. Noen synes det er positivt med skilt som er satt opp med teksten

"Privat sone, vis hensyn", det minner dem om å trå litt varsomt. Andre spør seg hva som menes. I følge regelverket er en privat sone/hustomt å regne som innmark, og skal en ikke da egentlig spørre grunneier om tillatelse, også til å gå?

En vanlig strategi for å unngå å forstyrre er å holde seg unna strandkanten om sommeren. De fastboende dukker gjerne fram i strandkanten vår og høst, og mange av informantene er tydelige på at det er fordi de da slipper å forstyrre hyttefolket. Men noen poengterer at dette også er fine årstider å gå tur på. Den kvantitative spørreundersøkelsen viser også at de fastboende bruker strandsona mye vår og høst (Wold m.fl. *in prep.*). Mange velger likevel heller å gå på Kyststien innenfor, holde seg til friområdene eller gjøre andre ting. Det kjennes rett og slett ubehagelig å ikke komme videre uten å komme for nær en husvegg, en brygge med folk på eller en familie rundt middagsbordet. Dette gjelder ikke minst de som eier strandeieendommer selv, som gjerne unngår å gå på naboeiendommene.

Selv om vi ikke har et tallmateriale å bygge på, tyder intervjuene på at det ikke har blitt veldig mange flere gående i strandsona på Saltnes de siste årene. Derimot beskriver flere av informantene et inntrykk av en holdningsendring blant allmennheten som tilsier at de har fått en sterkere rett til å ferdes, eller at allmennheten hevder fremme av allmennhetens ferdsel i større grad enn før. Noen tror at lovverket har endret seg og åpnet for felles bruk av strandsona, men ingen av informantene kjenner konkret til lovendringer. Andre peker på at fremme av allmennhetens ferdsel har fått større fokus generelt. Uten tvil har også det kommunale prosjektet "Strandsone for alle" gjort noe med holdningene til ferdsel på Saltnes, på den måten at en del av informantene tror det nå er åpnet for fri ferdsel langs stranda, med henvisning til prosjektet. Men strandsona på Saltnes er tett bebygd, og det er ikke til å unngå at allmennheten mange steder kommer i berøring med den private sone eller hustomta, det vil si at en må gå på innmark. Et betimelig spørsmål å reise er da om det å legge til rette for ferdsel i en slik bebygd sone er å overtolke lovverket. Grunneiere i strandsona og besøkende har ofte forskjellige oppfattelser av hva lovverket gir åpning for, og flere grunneiere er litt fortvilet fordi de ikke riktig vet hva som er lov og ikke lov. Flere grunneiere forteller om riktig ubehagelige konfrontasjoner når de har prøvd å fortelle folk at de faktisk befinner seg på privat grunn der den besøkende sjenerer, og at de heller bør benytte seg av de offentlige områdene. Alle som har erfart slike situasjoner, uavhengig av om de har opptrådt som grunneier eller allmennheten, har blitt sterkt emosjonelt berørt av dem. Episodene sitter i, og blir husket mange år etterpå som svært negative. Det "å bli jaga" som det sies, oppfattes som svært negativt av den som berøres av det. Og uansett om grunnen til å bortvise folk er understøttet av lovverk eller ikke, så gjør en seg upopulær ved å markere sin private sone mot allmenn bruk. Ofte er det bruk av private brygger som er årsak til konfrontasjoner.

"I fjor var det lek på brygga. Da ble vi forfulgt inn i huset her og skjelt ut etter noter. Fordi vi henviste til dette skiltet (som kommunen har satt opp) og sa at dere har ikke anledning til å arrangere leker på brygga og stranda. Vi sa at dere kan gå til (...) Ja hadde de spurt så hadde vi sikkert syntes det var greit. Nei, de hadde rett til å være her. (...) Det med brygga ville ikke kommunen skrive noe beskjed om (på skiltet), så det er mange som ikke vet det. Det kommer jo ikke frem noe sted. Så det er mange som forsøker å stå utpå her for å fiske og annet. Men vi har et ansvar. Om det skjer noe er det jo vi som må betale erstatninger og..." (Fastboende med strandeieendom)

Mange eiere av private brygger på Saltnes føler som personen sitert over at de har et ansvar hvis noe skulle skje. I følge Friluftslovens § 7 er det ikke tillatt å nytte kai eller brygge uten eierens eller brukerens samtykke. Men intervjuene tyder på at det er stor usikkerhet blant både bryggeeiere og andre omkring hva som er lov og ikke lov i forhold til bruk av private brygger, ikke minst gjelder det bruk av bryggene der flere har bryggerett og de lovlige brukerne dermed er flere.

Alt i alt viser studien at grunneiere i strandsona på Saltnes er positive til ferdsel forbi hytta og husveggen (se også Wold m.fl. *in prep.*), selv om en del også uttrykker at denne innstillingen er noe som er forventet av dem. Terskelen for å ferdes i en bebygd strandsone som Saltnes ser likevel ut til å være høy. Ingen av de som ble intervjuet syntes det var helt uproblematisk å gå på den aktuelle strekningen fra Saltholmen til Makrellrød om sommeren; alle som en følte seg berørt av det å komme så tett opp til husene. Og det føles altså svært ubehagelig for alle å havne i muntlige konfrontasjoner der personer ønsker å markere en rettighet ved å argumentere sterkt for å oppholde seg på det som for grunneier er en privat sone. Graden av ubehag i møtet med den private sonen er betinget av flere faktorer. Ulike oppfattelser av hva som er lov og ikke lov er en faktor, hvordan en snakker sammen og ulike terskler for når en føler seg forstyrret er andre og mer subjektive faktorer.

Hva former egne kulturelle modeller?

Intervjuene ga informantene mulighet til å reflektere over egne og andres holdninger i forhold til vern om privatlivets fred og utøvelse av allemannsretten. Svært mange knytter egne holdninger til oppvekst og holdninger i familien.

"Jeg er født og oppvokst sånn selv, og da var det sånn der vi hadde hytte at "ikke gå bort der" og "ikke der". Så vi forholdt oss til at der det er privat er det privat. Vi er vant med at en spør naboen om det er lov å gå over." (Hytteeier med strandeieendom)

"Foreldrene mine var alltid åpne, "bare kom" sa de. De andre (som ikke tillot ferdsel) "bua" vi litt på og fikk god støtte (hjemme)!" (Fastboende med strandeieendom)

Interessant nok avslører intervjuene at holdninger til privat eiendom også handler mye om hva de tror er "den andres" holdninger og følelser i forhold til sjenanse og forstyrrelse. Som vi har vært inne på, kan en liten hilsen eller et vink fra grunneiers side løse opp i dette. Motsatt kan et litt strengt blikk eller en beskjed om å gå et annet sted gjøre at en person aldri kommer tilbake. Flere informanter uten egen eiendom reflekterer over at grunneierne kanskje er mer åpne for ferdsel enn det de besøkende tror at

de er, men at de vil være på den sikre siden og dermed unngår å gå tett innpå husene. Andre informanter som oppfatter grunneierne, og helst hytteeierne som avvisende til ferdsel, knytter disse holdningene til at hytteeierne helst vil verne om sitt eget, sin velstand og privat eiendomsrett. Men noen fastboende peker på at de oppfatter nettopp hytteeierne, og gjerne de fra byen, som mer åpne for allmennhetens ferdsel, og tror det er fordi de er vant til å dele på begrensete arealer. En grunneier spilte inn et litt uvanlig perspektiv da han poengterte at han gjerne ville vise fram sin eiendom for flere.

"Jeg tror opplevelse av privatlivets fred har mye med oppdragelse og grunninnstilling å gjøre, men du kan jo eie det like fordømt selv om du tillater andre å... Mange som kjøper en dyr bil vil jo vise den fram til alle mulige, hvorfor kan en ikke vise fram disse flotte eiendommene? Men denne grunninnstillinga er nok ikke veldig typisk..." (Fastboende og innflytter med strandeieendom).

Som flere andre informanter, peker den samme grunneieren også på at holdninger i forhold til ferdsel i en bebygd strandsone er generasjonspreget. Hans gamle mor blir oppbrakt over at andre bader på deres strandeieendom, mens de selv aksepterer det. Enkelte kommenterer at holdninger ikke kan koples mot partipolitisk tilhørighet, men mer med at en har en egen interesse å forsvare. Dette er i tråd med resultater fra spørreundersøkelsen, som ikke viser signifikante forskjeller mellom partitilknytning og holdninger til vern om privatlivets fred og allmennhetens tilgang til strandsona (Wold m.fl. *in prep.*).

Flere av informantene er positivt opptatt av privat eiendomsrett og vern om privatlivets fred. Noen mener at det å eie en eiendom, det å ha betalt for den og investert tid i opparbeidelse, tilsier at andre enn den som eier eiendommen ikke bør være der. Dette kan høres kategorisk ut, men berører mye av de samme begrunnelsene som de besøkende har når de føler det ubehagelig å måtte gå nærme private, opparbeidete eiendommer. Sitatet under er hentet fra et intervju med en informant som meget godt kjenner til allemannsretten i utmark, men som finner utmarksavgrensningen vanskelig å håndtere i praksis så lenge ferdsel i strandsona går på bekostning av det vedkommende legger i privat eiendomsrett.

"Men vi sykler ikke ned til stranda for å gå tur bortover. Det føles veldig unaturlig for meg. For jeg er av den mening at når du først har kjøpt deg en eiendom, og betalt mye for den, så skal du faktisk slippe å ha mye gjennomgang over eiendommen."

(...) Det å ferdes på andres eiendommer blir så privat at du begynner å rokkere ved noe som folk har kjøpt og betalt, og så begynner du å gi andre mennesker rett over den eiendommen du har betalt. Jeg skjønner at de reglene må til, men jeg synes ikke de er greie. Hadde jeg eid en eiendom ned til stranda og skulle hatt folk rennende over den hele tida, jeg hadde blitt skikkelig provosert! ... sånn som i et boligfelt, vi løper jo ikke over eiendommene til hverandre fordi det er hundre meter lenger å gå rundt, vi gjør jo ikke det? Og det er jo så tett her, at dette er ikke opplevd utmark. (...) Du kan klippe så mye gjerder du vil, i stedet for står nå folk og titter på deg i evigheter, og forteller deg at du er uønska. Det finnes jo de som går tur på ren provokasjon også, for å hevde retten sin." (Fastboende med tilgang til privat strand).

Å argumentere for at allmennheten ikke bør være i områder der grunneiere har behov for vern av privatlivets fred, er selvsagt lettere å få gehør for når allmennheten har god tilgang til andre områder. Informantene gir ulike vurderinger av om det er nok tilgjengelige strandområder på Saltnes eller ikke. At friområdet Saltholmen er overfylt på soldager er en kjensgjerning, like ens at det er god plass når sola ikke skinner. Det er likevel gjennomgående at de av informantene som argumenterer sterkt for vern av privatlivets fred, også vurderer tilgangen til offentlige friområder som god nok på Saltnes. Mange benytter også et par-tre strender fordi de oppfatter disse som offentlige områder, selv om de bare ligger få meter fra fastboendes husvegger. Det å stå med friluftsløven i hånd og hevde ferdselsrett på en opparbeidet tomt kan virke provoserende på grunneier, og kanskje er det også å overtolke lovverket. Men det kan også være vanskelig som grunneier i strandsona å se hvordan opparbeidelse i seg selv virker hemmende på den besøkende. Det er interessant når flere informanter som er positivt innstilt til utøvelse av allmennhetens ferdsel har vanskelig for å se at deres plen, platting, utsetting av møbler etc. virker hindrende på ferdsel. Dette kan også være en viktig grunn til at en del tror at den begrensete ferdselen forbi deres eiendommer bunner i at folk ikke liker å gå langs stranda. Flere uttrykker at fokus på allmennhetens mulighet for ferdsel er et konstruert problem fordi det er så få som går.

Ulike kulturelle forståelser av 'privatlivets fred' og 'allmennhetens ferdsel'

I innledningen av artikkelen henviste vi til Quinn & Holland (1987) som er opptatt av kulturelle modeller som kulturelt konstituerte forståelser av den sosiale verden, og at kognitive skjema er påvirket av maktrelasjoner, i det at noen modeller er tydelige og dominerende, andre skjulte og knapt diskuterte. I vår studie har vi systematisert de kulturelle modellene på en akse fra 'privatlivets fred' til 'allmennhetens ferdsel'. Ytterlighetene av aksene kan forstås som to ulike hovedinteresser i forståelsen av hvordan en bebygd strandsone bør brukes og forvaltes. Vi har forholdt oss til tre hovedkategorier av brukere av strandsona: hytteeiere/brukere og fastboende med strandeieendom, hytteeiere/brukere og fastboende uten strandeieendom og campinggjester. Vårt utgangspunkt var at disse gruppene hadde ulike ståsteder, muligheter, interesser og kanskje interessekonflikter seg imellom, i forhold til bruk av strandsona. Ved å bruke kulturelle modeller som utgangspunkt for analyse av intervju materialet, ser vi at brukerne av strandsona i praksis ofte befinner seg mellom disse ytterlighetene. Mens den offentlige strandsonedebatten hittil har vært preget av å se på disse ytterpunktene som motstridende interesser, vil et fokus på denne mellomposisjonen kanskje kunne bidra til å fokusere på muligheter for samkvem mellom ulike brukergrupper og interesser i stedet for konflikt. De kulturelle modellene som fremkommer i vår studie er i hovedsak utledet fra muntlige utsagn, supplert av data fra de kvantitative

undersøkelsene i samme området (se Figur 4).

Figur 4: De tre brukergruppernes kulturelle modeller av 'privatlivets fred' og 'allmennhetens ferdsel'.

Privatlivets fred	<----->	Allmennhetens ferdsel
Hytteiere/brukere og fastboende med strandeieendom		
Holde seg unna andres private eiendommer i strandsona		Tolerere ferdsel over egen eiendom
Holde seg unna andres eiendommer, når grunneieren er der		Tillate bading på egen eiendom
Finne andre steder å gå, som på Kyststien		Hilse på de som går forbi
Bortvise folk som slår seg ned ved å snakke til dem, eller gi andre signaler		Akseptere fysiske markeringer i terrenget som anviser ferdsel forbi
Sette fram møbler etc. i strandlinja		
Bygge og opprettholde fysiske hindre		
Snakke til folk som bruker private brygger		
Hytteiere/bruker og fastboende uten strandeieendom		
Holde seg unna private eiendommer i strandsona		Gå tett innpå hus fordi en "vet" en har lov
Holde seg unna private eiendommer om sommeren		Argumentere sterkt når en blir bedt om å oppholde seg et annet sted
Holde seg unna private eiendommer i strandsona når grunneieren er der		Ta i bruk private brygger
Gå lengst mulig unna hus		Være flere mennesker på private strender nærme hus, skape støy
Være høflig, hilse		Legge igjen søppel
Se ned og gå stille forbi		
Gå der som skilt anviser at det er lov å gå		
Finne andre steder å gå, som på Kyststien		
Campinggjester		
Ta hensyn til naboeiendommer og holde seg på campingplassen		Bade fra private brygger i nabolaget
Holde seg unna private eiendommer ellers i strandsona		Argumentere sterkt når forstyrrelse blir påpekt
Gå der som skilt viser at det er lov til å gå, som på Kyststien		Tolerere at andre bader på campingstranda
Gå lengst mulig unna hus		

Hytteiere/brukere og fastboende med strandeieendom

Dette er en gruppe som har behov for å verne om privatlivets fred, men som også er å betrakte som besøkende når de beveger seg bort fra sin egen eiendom. Spesielt hytteeierne er en gruppe som sjelden går over andres eiendom, de ønsker ikke å trenge seg på andre. I stedet holder de seg på sin egen eiendom, eller de går turer på merkete stier som Kyststien der de vet det er greit å gå. Likevel, hytteiere som helst holder seg unna andres eiendommer, kan samtidig uttrykke at det er greit at folk går forbi på deres egen eiendom. Dette kan selvsagt relateres til hva hytteiere føler de bør akseptere av allmenn ferdsel, uten at det nødvendigvis er slik en egentlig ville hatt det. Uansett uttrykker de en høyere terskel for å forstyrre andre enn for å bli forstyrret selv.

Ulike kulturelle modeller i gruppen gjenspeiles i ulike holdninger og atferd i forhold til besøkende. Noen er bekymret for at deres strandeieendom skal få en posisjon som offentlig tilgjengelig hvis noen først begynner å bruke stedet, og ber derfor folk om å fjerne seg hvis de slår seg ned. Andre har satt ut møbler og lignende for at de gående skal gå utenom. Vi har vært inne på at noen grunneiere som uttrykker toleranse for allmenn ferdsel ikke riktig ser at tilretteleggingsgrad og gjenstander på egen eiendom virker hindrende i forhold til gående. Det kan tyde på at holdninger knyttet til den kulturelle modellen privatlivets fred, er sosialisert inn i større grad og dermed får større motivasjonskraft, kanskje også ubevisst, i forhold til holdninger knyttet til det å tolerere allmennhetens ferdsel. Men studien viser generelt at grunneiere med strandeieendom stort sett synes det er greit med ferdsel forbi eiendommen. Flere ønsker at den gående skal føle seg mest mulig komfortabel, og er bevisste på for eksempel å hilse hyggelig på den gående.

Hytteiere/brukere og fastboende uten strandeieendom

Denne gruppa består av personer som bor eller har hytte bak strandlinja. Mange av disse er glade i å være ved sjøen, det er en viktig grunn til at de bor eller har hytte på Saltnes. Derfor er tilgangen til sjøen viktig. Mange er opptatt av at gamle ferdselsårer og stikkveier ned til sjøen ikke må bli avstengt av bebyggelse, privatiseringstiltak eller gjengroing, og de er opptatt av kvaliteten på de offentlige friområdene. Ikke minst er de opptatt av at det bør være noen fysiske markeringer i terrenget som anviser hvor den private sonen er, for å avklare grenser mot mer offentlige soner der de føler seg velkommen til å ferdes.

Et generelt inntrykk er at de som har tilhold bak strandlinja har en bevissthet rundt rettigheter til å ferdes i strandsona, men samtidig kvier de seg for å forstyrre grunneierne. Men selv om informantene i denne gruppen generelt ikke ønsker å forstyrre, tyder utsagn fra grunneiere på at noen besøkende, i muntlige konfrontasjoner, står svært hardt på for å hevde sin ferdselsrett. Viktige elementer som gjør at de besøkende synes de forstyrrer privatlivets fred så de ikke er komfortable med å ferdes, er at hus og hytter ligger tett, at det er kort avstand mellom vannkanten og hus, at det er folk på eiendommen, at eiendommen er preget av velstand, at det er høy grad av opparbeidelse eller at det er satt ut hagebord, blomsterkrukker etc. som antyder at det ikke er plass til andre enn de som har tilhørighet til eiendommen. Disse faktorene bidrar til at mange i denne gruppen benytter seg av de offentlige friområdene om sommeren, mens de eventuelt går tur langs stranda høst og vår. Andre strategier for å unngå å forstyrre er å vise grunneieren at en ønsker å være mest mulig usynlig, enten ved å gå lengst mulig vekk fra boligen, se ned eller gå stille forbi.

Campinggjester

Campinggjestene på Saltnes oppholder seg mye på selve campingen, de bruker Kyststien eller er på dagsturer rundt i regionen. Campingplassen har egen strandlinje. Inntrykket er at campinggjestene bare sporadisk går tur bortover strandlinja. Mange har tatt i bruk volleyballbanen som ligger på friområdet litt lenger bort, og de siste årene har det vært fast rutine for mange å spille der om kvelden. Spørreundersøkelsen (Wold m.fl. *in prep.*) viser at campinggjestene er den gruppen som synes det er mest ubehagelig å bevege seg nærme hus og hytter, uavhengig av om det er folk i husene eller ikke. Informantene utdyper dette og sier de bare sporadisk går tur bortover strandlinja, men bruker hyppig den skiltete Kyststien. Mye tyder på at dette har en sammenheng med at her er de trygge på at det er greit å gå, her forstyrrer de ikke. De er også fornøyde med tilbudet på campingen, slik at behovet for å gå langs stranda er begrenset. Unntaksvis har det vært konflikter omkring bruk av private brygger i nærheten, og campinggjestenes bruk av volleyballbanen om kvelden medfører støy for naboer. Selv om campinggjestene bor svært tett seg i mellom på campingen, viser studien altså at campinggjestene generelt ikke ønsker å bevege seg for nærme hytter og boliger i strandsona ellers. På mange måter føler nok campinggjestene at campingen er "deres" eiendom, og at de på samme måte som hytteeierne ønsker å la andre grunneiere være i fred. På denne måten uttrykker de kulturelle modeller for vern om privatlivets fred, mens deres store toleranse for andres bruk av campingstranda er uttrykk for en forståelse av allmennhetens muligheter for ferdsel.

Samlet analyse: kulturelle modeller

De vanligste og oftest nevnte utsagnene ligger i nærheten av den kulturelle modellen 'privatlivets fred' (se Figur 4). Dette gjenspeiler at hensyn til den private eiendomsretten står sterkt i samfunnet vårt, og dette influerer på alles oppfatning av hvor det er legitimt å gå eller ikke. Derfor er det svært mange, i alle de tre gruppene, som velger ulike strategier for å unngå å forstyrre (andre) grunneiere på eller ved strandeiendommene deres. Dette er ikke nytt, og en måte å tolke det på er å ta i bruk Bourdieus habitusbegrep (Bourdieu, 1977). Det å vise hensyn til de som eier en eiendom er trolig internalisert og inkorporert gjennom sosialisering, og den kulturelle modellen som retter seg mot dette får dermed stor tyngde. Det å fokusere på fremme av allmennhetens muligheter for ferdsel er en annen måte å forstå strandsituasjonen på, som i mindre grad er internalisert og kroppsliggjort (D'Andrade, 1995). Mange av informantene uttrykker at denne interessen likevel har fått større fokus både i media, i snakk mellom mennesker og lokalt i form av det kommunale strandsoneprojektet og etablering av Kyststien. Andre kulturelle forståelser som nevnes på tvers av alle tre gruppene peker på behovet for fysiske markeringer i terrenget som viser hvor det er greit å gå, uten å forstyrre grunneierne. Gruppen av grunneiere er noe mer skeptisk til fysiske anvisninger for ferdsel i nærheten av deres eiendom, bunnet i frykt for at det skal føre til vesentlig mer ferdsel og dermed økt grad av forstyrrelse.

Man kan se på de to hovedinteressene som to ytterligheter av *ulike* kulturelle modeller, og i mange konkrete situasjoner i strandsona fungerer det også sånn. Da oppstår det konflikt, og i noen tilfeller konfrontasjoner. Thompson (2007) er tydelig på at om konfliktnivået skal reduseres, så må andre perspektiver eller modeller komme i fokus. I USA mener han at to kulturelle modeller har fått dominere diskursen om bruk av strandsona altfor lenge; "*suverenitetsfokuset*" (private grunneieres krav på autonomi og suverenitet) og "*markedsfokuset*" (eiendomsrett er koplet til eiendommens økonomiske verdi). I norsk sammenheng har de to interessene privatlivets fred og allmennhetens ferdsel lenge fungert side om side. Da friluftsløven kom i 1957 var flere populære strekninger av norsk strandsona allerede utbygd, og det å sikre ferdselstilgangen gjennom allemannsretten var en viktig motivasjon for å få loven på plass (Jensen & Hole, 1958). Ved å bruke kulturelle modeller som analyseramme er det mulig å fokusere på temaområder eller handlingsfelt som lager møtepunkter mellom de to interessene. En interessant referanse er Levy et al. (2005) sin studie om sosiale holdninger til ungdomsgrupper fra andre raser i USA. De fant at utsagn som både la vekt på egen rases særpreg ("*uniqueness*") og likheten ("*similarity*") med andre raser, resulterte i større sosial toleranse og mindre ønske om sosial avstand til "de andre", sammenlignet med utsagn som rendyrket enten "*uniqueness*" eller "*similarity*".

Med utgangspunkt i materialet kan vi skissere tre slike områder. Det første området er samhandling og kommunikasjon. I artikkelen har vi pekt på det at gode måter å snakke sammen på kan være mer betydningsfullt for samkvemmet mellom ulike brukergrupper enn tiltak og regler, og dermed bidra til å dempe konfliktnivået. God atferd i form av alminnelig høflighet kan vise flere ting; at en har respekt for andres kulturelle forståelse, eller at en vil vise at en faktisk deler samme syn og aksepterer for eksempel ferdsel på sin eiendom. Selv om dette er elementer som har lite med formelle prosesser som juridiske avklaringer og arealplanlegging å gjøre, er det likevel betydningsfullt for konfliktnivå og trivsel i strandsona. Det bør derfor være et perspektiv som med fordel kan bringes inn i diskusjoner rundt allemannsretten, som i sitt prinsipp er tuftet på nettopp hensynsfull atferd.

Det andre området er fysiske tiltak som avgrensner privat sone fra offentlig tilrettelagte områder. Når passasjene er hensiktsmessige og tydelig avgrenset, kan besøkende gå nærmere uten å forstyrre privatlivets fred. Også grunneierne var i stor grad positive til tydelige skiller i terrenget, men var samtidig bekymret for at for tydelige anvisninger for ferdsel ville føre til for stort omfang av ferdsel. Strandsona på Saltnes, som mange andre steder, er de facto bebygd. I tillegg til eksisterende bebyggelse bygges det bak 100-metersbeltet, samtidig som det fortettes og privatiseres i 100-meters beltet. Det å lage hensiktsmessige og tydelige passasjer både ned til og langs sjøen er utvilsomt viktig både for å muliggjøre ferdsel og kanalisere den utenom private hustomter. Viktige tiltak som nevnes for å lage tydeligere passasjer er gjerder (gjerder kan virke som grense og stengsel, men samtidig også som en åpning og mulighet), konkrete og tydelige skilt som forteller hvor du kan gå, og andre fysiske markeringer for ferdsel som lave steingjerder, små trappetrinn, vegetasjon og gruslegging.

Det tredje området er regelverket. Kunne konfliktnivået vært lavere og samkvemmet bedre hvis lov- og regelverket hadde vært klarere? I mange andre land åpnes nå muligheter for ferdsel på privat grunn. I norsk strandsona gjelder allemannsretten på privat grunn på de deler av eiendommen som har et utmarkspreget. Den siste revisjonen av frilufsloven som trer i kraft 01.01.2012 tillater ferdsel på vei eller sti i innmark som fører til utmark (www.lovdato.no). Men i en tett bebygd strandsona er skillet mellom privat sone/innmark og utmark uansett vanskelig å avgrense i praksis. Juristen Marianne Reusch er av de som mener at tiden er moden også i Norge for å løsrive seg fra innmarks- og utmarksavdelingen fordi uforutsigbarheten i avgrensningen er for stor, blant annet i strandsona. Hun mener det bør være mulig å lovregulere ferdselsretten i strandsona, uten å måtte definere det som utmark (Reusch, 2010b). Studien fra Saltnes understreker den vanskelige avgrensningen mellom innmark og utmark, også i praktisk utøvelse av lovverket og kulturelle forståelser knyttet til dette. En revidering av innmarksbegrepet i forhold til ferdselsrett bør derfor tas opp til diskusjon.

Oppsummering

Studien tar utgangspunkt i kulturelle modeller knyttet til to hovedinteresser: 'privatlivets fred' og 'allmennhetens ferdsel'. Studien på Saltnes viser at det finnes kulturelle modeller mellom disse ytterpunktene som åpner for å se møtepunkter, mer enn å fokusere på konflikt mellom ulike kulturforståelser. Saltnes er en bebygd strandsona der det gjennom prosjektet "Strandsona for alle" er gjort tiltak for å bedre framkommeligheten for allmennheten. I hovedsak er det fjernet en del gjerder mellom eiendommene, og det er satt opp noen skilt undervegs på strekningen Saltholmen – Makrellrød. Vår studie viser at selv om en fjerner fysiske stengsler, så er det fortsatt andre mekanismer som virker inn på bruk strandsona. Respekten for privatlivets fred er en sterk motivasjonsfaktor for alles atferd i strandsona. Det å forstyrre eiere og brukere av strandeieendommer er ubehagelig både for den besøkende og for eieren/brukeren. Mye tyder altså på at bare halve jobben er gjort ved å åpne – juridisk og fysisk – for ferdsel. Om ikke skillet mellom private soner der grunneiere føler seg forstyrret og offentlig tilgjengelige passasjer er tydelig, vil ubehaget ved å forstyrre eller bli forstyrret vedbli. Det er åpenbart viktig at slike passasjer blir avtegnet i reguleringsplaner, på annen måte nedfelt i planer, og/eller synliggjort i terrenget. Mange informanter spør seg om hvem som har ansvaret for opparbeidelse og vedlikehold av stier, skilt og andre fysiske markeringer som avklarer skillet mellom innmark og utmark i strandsona. Ved å konsentrere innsatsen mot gode fysiske markeringer i terrenget, fokusere på god kommunikasjon mellom brukerne av strandsona og et regelverk som i større grad avklarer muligheter for ferdsel, vil en kunne nærme seg en felles kulturell forståelse som samler de ulike brukergruppene, eller i hvert fall en situasjon der ulike grupper bedre kan sameksistere i strandsona.

Referanser

- Bourdieu, P. 1977. *Outline of a Theory of Practice*. Cambridge: Cambridge University Press.
- D'Andrade, R. & Strauss, C. 1992. *Human motives and cultural models*. Cambridge: Cambridge University Press.
- D'Andrade, R. 1995. *The development of Cognitive Anthropology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Direktoratet for naturforvaltning, 2000. Fjerning av ulovlige stengsler i strandsonen. DN-Håndbok nr. 14 2000, 68 s.
- Direktoratet for naturforvaltning, 2001. Allemannsretten i strandsonen. Brosjyre, 4 s.
- Frilufsloven. Lov om frilufslivet 1957. www.lovdato.no. Hentet 01.10.2011.
- Frilufsloven. Lov om endringer i frilufsloven og straffeloven. www.lovdato.no. Hentet 01.10.2011.
- Hindhamar AS 2005. Stedsanalyse Saltnesområdet. Råde kommune.

Jensen, C. L. & Hole, I. 1958. Frilufsloven av 28. juni 1957, med kommentarer. Oslo: Achehoug forlag, 133 s.

Levy, S. R., West, T. L., Bigler, R. S., Karafantis, D. M., Ramirez, L. & Velilla, E. 2005. Messages about the uniqueness and similarities of people: Impact on U.S. Black and Latino youth. *Applied Developmental Psychology* 26: 714-733.

Marine and Coastal Access Act 2009. <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2009/23/contents>

SSB 2011. <http://www.ssb.no/strandsone/>. Hentet 01.10.2011.

Miljøverndepartementet 2007. Rundskriv T-3/97, Om lov om friluftslivet av 28. juni 1957 nr. 16.

Quinn, N. & Holland, D. 1987. "Culture and Cognition," in D. Holland and N. Quinn (eds.) *Cultural Models in Language and Thought*. London: Cambridge University Press, s. 3- 40.

Reusch, M. 2010a. "Amerikanske tilstander på stranden". Kronikk Dagbladet 22. juni 2010.

Reusch, M. 2010b. Utmarksbegrepet i frilufsloven – mot et nytt innhold? *UTMARK* 1/2010.

Rysst Heilmann, M. 2003. Kulturelle modeller, forskningsparadigmer og statlig styring i norsk spebarnsomsorg. *Norsk Antropologisk Tidsskrift* Vol. 14 (2-3). S. 147-160.

Shore, B. 1996. *Culture in Mind*. New York: Oxford University Press.

SSB 2011. Bygging i strandsonen 2000-2010. Artikkel, 6. September 2011. <http://www.ssb.no/strandsone/>

Thompson, R. 2007. Cultural models and shoreline social conflict. *Coastal Management* 35(2-3) pp. 211-237.

Vike, H. 2011. Cultural Models, Power and Hegemony. In D. Kronenfeld, G. Bennardo, V. Munch and M. Fisher (eds.) *A Companion to Cognitive Anthropology*. London: Wiley-Blackwell. s. 376-393.

Wold, L. C., Vistad, O. I. & Skår, M. in prep. Forholdet mellom allmennhetens tilgang og privatlivets fred i bebygde strandområder. Resultater fra spørreundersøkelser til ulike brukergrupper i Saltnes, Råde. NINA Rapport.

Sluttnoter

Sluttnote 1: Prosjektet "Strandsone for alle" ble igangsatt i 2007 gjennom et samarbeid mellom Råde kommune og Østfold fylkeskommune, som en oppfølging av Kystsoneplanen for Østfold fra 2006. Et av tiltakene i fylkesplanen var at det skulle iverksettes en felles aksjon for fjerning av hindre i strandsona. Saltnes ble valgt som et pilotprosjekt for registrering og opprydding av ferdselshindre, der dokumentasjon av metodikk, resultater og erfaringer skulle gjøres tilgjengelig for alle kystkommunene. Rapporten fra prosjektet ble ferdigstilt i februar 2009. I tillegg er det utarbeidet en stedsanalyse for Saltnes-området fra 2005 (Råde kommune og Hindhamar AS), som berører tilgangen til strandsona for frilufsformål. Kommunedelplan for Saltnesområdet 2007-2019 ble ferdigstilt juni 2007.

Sluttnote 2: I Frilufsloven regnes som innmark eller like med innmark gårdsplass, hustomt, dyrket mark, engslått, kulturbeite og skogplantefelt samt liknende områder hvor allmennhetens ferdsel vil være til utilbørlig fortrengsel for eier eller bruker. Alt som ikke regnes som like med innmark regnes som utmark.

Sluttnote 3: Tre viktige høyesterettsdommer vurderer hustomt-begrepet i frilufsloven i saker som angår strandsona. I "Furumoa-dommen" fra Sandefjord 1998 (Rt-1998-1164) ble det bl.a. avklart at hustomtens begrensning til den private sonen rundt huset selv om resten av eiendommen har et innmarkspreget, så lenge hensynet til privatlivets fred nærmest boligen overholdes. I "Hvaler-dommen" fra 2005 (Rt-2005-805) ble det gjort en avgrensning av hustomtens i forhold til en sti som gikk ca. 20 meter fra en fritidsbolig og 7,5 meter fra et anneks, ut fra hensyn til terrengforhold, arrondering, tomtens plassering og også bebyggelsens karakter. Boligens størrelse skal ikke spille inn på ferdselsretten, heter det i dommen. Dommen ga også en prinsipiell uttalelse som pekte på strandområdenes betydning for rekreasjon og friluftsliv, og at grunneiere som bygger i strandsona derfor må finne seg i å få allmennheten tettere innpå seg enn i områder der behovet er mindre. I en høyesterettsdom fra 2007 (Rt-2007-102) om allmennhetens rett til bading på noen mindre holmer i Mefjorden utenfor Sandefjord, heter det at den prinsipielle forståelsen fra Hvaler-dommen ikke bare har betydning for ferdsel, men også for opphold, rasting, bading m.v.

Om forfatterene | About the authors

Margrete Skår (PhD) er ansatt forsker 1 ved [Norsk institutt for naturforskning - NINA](#)
Margrete Skår (PhD) is a research scientist at [Norsk institutt for naturforskning - NINA](#)

Odd Inge Vistad (PhD) er ansatt seniorforsker ved [Norsk institutt for naturforskning - NINA](#)
Odd Inge Vistad (PhD) a senior research scientist at [Norsk institutt for naturforskning - NINA](#)

Line C. Wold (Mastergrad / avd.ingeniør) er ansatt ved Norsk institutt for naturforskning - NINA
Line C. Wold (Master) works at Norsk institutt for naturforskning - NINA